

برنامه ریزی درسی

تعداد واحد : 2

منبع : مقدمات برنامه ریزی درسی دکتر ملکی

انتشارات سمت - 1394

•
•

• جایگاه برنامه ریزی در تعلیم و تربیت - فصل اول

--تعلیم و تربیت را باید فرایندی منظم و مستمر در نظر بگیریم که هدف آن هدایت و رشد همه جانبه ی شخصیت فراگیران در جهت شکوفایی استعدادهایشان است.

-تعلیم و تربیت در همه اعصار و نسلها مهم ترین کار بشر در زندگی- بوده است.

--با ملاحظه مجموعه معانی و مفاهیم تربیت در سطح بین المللی و بسیاری از محتوای علمی در می یابیم که واژه تعلیم و تربیت در چهار معنا به کار رفته است:

1-موسسه یا نهاد 2-عمل و تاثیر 3-محتوا 4-نتیجه یا محصول

-در فرایند تعلیم و تربیت باید فرد و اجتماع با هم نسبت منطقی و اثر بخشی داشته باشند. تا در فرد هم ارزشهای اجتماعی و رفتارهای بهنجار تقویت شود و هم روحیه تفکر انتقادی او به منظور بررسی مسایل گوناگون زندگی پرورش یابد.

• ویژگیهای تعلیم و تربیت:

1-تربیت به انسان اختصاص دارد .

2- تربیت جنبه ی تعاملی و پویا دارد .

3-در تربیت جوشش از درون به وقوع میپیوندد نه انتقال از بیرون .
تربیت هدفدار است .

4-تعلیم و تربیت را نمیتوان پیش بینی کرد .

5- تعلیم و تربیت مقوله ای چند وجهی و چند عاملی است.

6- هیچ بعدی از ابعاد تربیت بدون حمایت و ارتباط با سایر ابعاد محقق نمی شود.

7-تعلیم و تربیت مقوله ای اجتماعی است .

8-تربیت واقعی محصول خیزش همه ی قابلیتها و امکانات وجودی است.

9- تعلیم و تربیت به تدریج و در توالی زمانی منطقی شکل می گیرد .

10-تعلیم و تربیت محور همه ی فعالیتهای زندگی است و در همه ابعاد زندگی اثر می گذارد .

•

• ضرورت تعلیم و تربیت

- رسیدن به کمال یکی از ضرورت‌های زندگی و مهم‌ترین هدف تربیتی بشر می‌باشد و به همین دلیل خداوند انبیا و کتب اسمانی را برای انسان سازی و تربیت انسان مأمور کرده است
- فلاسفه بزرگ تعلیم و تربیت نیز پذیرفته اند که تربیت شرط اساسی انسانیت انسان است. کانت معتقد بود که بشر فقط با تربیت آدم می‌شود.
- به دلیل اهمیت تعلیم و تربیت سازمان ملل متحد نیز در ماده 26 اعلامیه جهانی حقوق بشر، حقوق تعلیم و تربیت افراد را به شرح ذیل اعلام نموده است: 1- همه حق تعلیم و تربیت دارند
- 2- تعلیم و تربیت افراد باید به توسعه شخصیت و تقویت احترام حقوق بشر و آزادیهای اساسی آنان بینجامد
- 3- والدین در انتخاب نوع تعلیم و تربیت فرزندانشان حق تقدم دارند.

• تربیت برنامه محور:

- انسان در طول زندگی خود با اثر پذیری از عوامل گوناگون تربیت می‌شود بنابراین نمی‌توان تعلیم و تربیت او را به یک یا دو عامل محدود کرد بلکه باید بطور کلی محیط زندگی فرد را مربی او فرض کرد
- آنچه تعلیم و تربیت غیر رسمی نامیده می‌شود همین تأثیرات مثبت و منفی انسان از عوامل و رویدادهای متن زندگی است
- ولی آنچه موضوع بحث ماست و در منابع علمی و تربیتی بررسی می‌شود تعلیم و تربیت رسمی است زیرا تأثیرات غیر رسمی و کنترل نشده نمی‌تواند افراد را در جهت هدفهای کلی مورد انتظار حرکت دهد.
- این نوع تعلیم و تربیت بر طبق هنجارهای مورد توافق متخصصان انجام می‌گیرد و براساس آرمانها و ارزشهای هر کشوری هدف گذاریهای دقیقی دارد و دارای نظامی منطقی و قابل قبول است.
- برنامه به مجموعه تصمیماتی گفته می‌شود که در آن نیازها تعیین شده، اهداف بر مبنای نیازها مشخص شده و روشها و وسایل لازم برای دستیابی به اهداف نیز معین شده است.

• ضرورت برنامه ریزی در تعلیم و تربیت:

- بدون برنامه ریزی نمی‌توان پیشرفت کرد. برنامه ریزی به منزله ی امری مهم و ضروری در همه سازمان ها و نهادها مثر و مؤثر است مخصوصا در تعلیم و تربیت. علت این اهمیت به ماهیت تعلیم و تربیت برمی گردد.
- ماهیت تعلیم و تربیت عبارت است از:

• تعلیم و تربیت فرایندی انسانی است که برای تحول انسان انجام می‌گیرد.

• تعلیم و تربیت مقوله ی پیچیده ای است.

- [illegible]

• فصل دوم - برنامه ریزی درسی

- معنای لغوی برنامه درسی برابر است با راهی که باید طی شود.
- برنامه ریزی درسی فرایندی است که به برنامه درسی می انجامد.
- برای تهیه برنامه درسی باید مجموعه ای از تصمیمات اتخاذ شود که از نیازسنجی آغاز میشود و به ارزشیابی به عنوان نقطه اطمینان بخش می رسد و نمودار کامل آن در صفحه 26 کتاب آمده است.
- تعریف برنامه ریزی درسی: برنامه ریزی درسی به طراحی فرصتها، فعالیتهای و تجارب یادگیری اطلاق می شود.
- ویژگیهای برنامه درسی
  - ماهیت علمی و عملی دارد (اصول و قواعد دارد)
  - فرایند است (با حرکت رو به توسعه همراه است)
  - کار جمعی است (با تخصصهای گوناگون ارتباط دارد پس باید از متخصصهای گوناگون استفاده کرد)
  - تداوم دارد (نمی توان برای آن پایانی تصور کرد)
  - پژوهش محور است (نیازسنجی اولین مرحله برنامه ریزی درسی کاری پژوهشی است)
  - به دوره تحصیلی و ماده درسی وابسته است (برنامه درسی دوره ابتدایی تفاوت اساسی با دوره های بالاتر دارد)

• عناصر برنامه درسی

- هدف
- محتوا
- روش
- ارزشیابی

- برنامه درسی عناصر و اجزای دیگری هم دارد که با توجه به عناصر اصلی تعیین می شوند و در کیفیت عناصر اصلی هم تاثیر دارند. مثل عکسها، جداول، نمودارها، فعالیتهای و طرحهای جزئی تر که به قصد تقویت و تحکیم یادگیری و همسو با عناصر اصلی پیش بینی می شوند.
- ارتباط عناصر و اجزای برنامه درسی بصورت متقابل می باشد.

• شرایط طراحی برنامه درسی

- شورای برنامه ریزی درسی باید شرایط ذیل را داشته باشد:
- 1- جامعیت: چون برنامه درسی به تخصصهای گوناگون نیاز دارد
- 2- کارجمعی: چون کار جمعی محصول تفکر جمعی است

- 3-تصمیم گیری علمی :چون برنامه ریزی درسی فرایندی علمی است که اصول علوم مختلف بر آن حاکم است.
- 4-تداوم نظارت: چون برنامه ریزی فرآیندی مداوم است که پایانی ندارد و نیازمند نظارت مداوم است.
- 5-دریافت بازخورد از اجرای برنامه: چون شورا برای کنترل کیفیت نیازمند دریافت اطلاعات مستمر از مرحله اجراست.
- ویژگیهای برنامه درسی مطلوب
- 1-توجه به همه عناصر برنامه درسی
- 2-وضوح(روشن بودن هدف)
- 3-توازن بین عناصر و مفاهیم و فعالیتها و ارزشها
- 4-انعطاف پذیری با شرایط بیرونی
- 5-ارتباط با سایر سطوح نظام برنامه ریزی
- 6-تناسب با مخاطب
- 7-بسیج همه استعدادها و تواناییهای فرد یادگیرنده
- 8-ابتنای بر نیازها
- 9-نگاه فرآیندی به محتوا
- 10-تنوع مواد آموزشی
- 11-اجرا پذیری
- لوازم شکل گیری برنامه درسی مطلوب
- 1-وجود کارشناسان متخصص و مجرب
- 2-وجود مدیران شایسته و متخصص
- 3-ارتباط معنادار و مستمر آموزش عالی و آموزش و پرورش
- 4-ممانعت از غلبه جنبه های اجرایی و شتابان بر جنبه های علمی و منطقی
- 5-تزریق منظم آخرین یافته های علمی به سیستم برنامه ریزی
- 6-وجود تشکیلات و ساختار سازمانی مناسب
- فصل سوم :نیازسنجی :اصول و روشها
- نیاز سنجی عبارت است از فرایند مطالعه و شناخت ماهیت فرد ،جامعه ورشته علمی به قصد تشخیص ضرورت های تربیتی.
- درنظام تربیتی اسلام بر مبنای آموزه های وحیانی، تربیت انسان مقرب الهی هدف غایی محسوب می شود و همه تصمیمات تربیتی را تحت تاثیر قرار می دهد
- نیازهای برنامه درسی :
- ضرورت های تربیتی بر گرفته از فاصله بین وضع موجود تا وضع مطلوب هستند که با توجه به نیازها و علایق فراگیرنده و مسائل اجتماعی موجود قابلیت تامین را بدست آورده اند .

• منابع قابل مطالعه در نیازسنجی

- الف- مطالعه وضع مطلوب :شامل مطالعه:
هدفهای سطوح بالاتر ، دیدگاههای مدیران و سیاست گذاران ، تجارب کشورهای دیگر ، صاحب نظران حوزه برنامه ریزی درسی، ماهیت یادگیرنده .
ب- مطالعه وضع موجود:
در این بررسی باید شاخصها را از وضع مطلوب گرفت .وبه سوالاتی در خصوص موانع و مشکلات کندی یادگیری -وضعیت برنامه ها و کتب درسی -نقاط قوت و ضعف معلمان-فرصت های یادگیری موثر مدارس برای دانش آموزان-انتظارات جامعه از برنامه درسی-و...پاسخ داده شود.
• پس از انجام مراحل فوق ،تیم نیازسنجی باید اقدامات ذیل را انجام دهد:1-گردآوری اطلاعات 2- پایش اطلاعات 3- طبقه بندی اطلاعات 4- تبدیل اطلاعات به نیاز 5- اولویت بندی نیازها 6-تبدیل نیاز به هدف بر اساس اصول هدف نویسی.

- اصول نیازسنجی
- رعایت ملاکهای تحقیق
- واقع بینی
- جامع نگری
- پیوند واقعیت با آرمان
- کفایت و وثاقت اطلاعات
- تناسب با دوره تحصیلی
- تداوم
- اولویت بندی

• الگوهای نیازسنجی

- الگوی کلاسیک:
- 1-تعیین هدفهای کلی آموزش 2-طراحی و تدوین برنامه درسی 3-جرای برنامه درسی 4-ارزشیابی اجرایی

- الگوی استقرایی: 1-شناسایی منابع، روشها و ابزار جمع آوری اطلاعات 2-تعیین یک یا چند منبع ، روش و ابزار مناسب 3-جمع آوری اطلاعات 4-تفکیک و طبقه بندی اطلاعات 5-تعیین رفتار مورد انتظار 6-مقایسه رفتار واقعی با رفتار مورد انتظار 7-تعیین میزان اختلاف عملکرد 8-تحلیل اختلاف 9-تعیین نیازهای آموزشی 10-تبدیل نیاز به هدف 11-تهیه برنامه درسی 12-اجرای برنامه
- ادامه الگوهای نیازسنجی

• الگوی قیاسی:

- تعیین هدفهای کلی و خروجیهای مورد انتظار سازمان
- تعیین شاخصهای رفتاری برای اهداف

- گردآوری اطلاعات درباره رفتارهای موجود
- مقایسه رفتارهای موجود با شاخصهای رفتاری
- فهرست کردن اختلافات شاخصهای رفتاری و رفتارهای موجود
- بیان اختلافات در قالب نیازها
- تبدیل نیازها به اهداف یادگیری
- تهیه برنامه درسی
- اجرای برنامه
- ارزشیابی و بازنگری برنامه

- تکنیکها و روشهای نیازسنجی
- تکنیک دلفی
- تکنیک فیش باول
- تکنیک رویداد مهم یا بحرانی
- تکنیک درخت خطا
- تکنیک بارش مغزی
- تکنیک تستینگ یا آزمون وظایف کلیدی
- روش تجزیه و تحلیل شغل
- تکنیک تل استار
- تکنیک سه بعدی کافکا، کوریکان و جانسون
- روش نیازسنجی آموزش کارکنان
- روش نیازسنجی آموزشی مبتنی بر نظر خواهی
- الگوی تحلیل وظیفه و الزامات دانشی - مهارتی

- 5 مرحله الگوی تحلیل وظیفه و الزامات دانشی - مهارتی
  - 1- حمایت سازمانی برای شروع فرایند نیازسنجی
- شامل: ایجاد ارتباط با مدیریت سطح بالا- ایجاد ارتباط با اعضای سازمان- تشکیل تیم رابط سازمانی
- 2- تحلیل سازمان شامل: تصریح اهداف - تعیین جو آموزش سازمان- تعیین محدودیتهای قانونی و بیرونی- تحلیل منابع
  - 3- تحلیل ملزومات شامل: درک شغل در متن سازمان - تعریف شغل مورد نظر- انتخاب روش مناسب نیازسنجی- تعیین یاران در نیازسنجی- تعیین نقاط تماس در سازمان - پیش بینی مشکلاتی که باید حل شوند- تدوین پروتکل
  - 4- تحلیل وظیفه، دانش، مهارت و توانایی شامل: شرح وظیفه - تدوین گزاره های وظیفه- تدوین خوشه های وظیفه- تحلیل دانش، مهارت و توانایی - تعیین خصوصیات وظیفه- پیوند دانش، مهارت و تواناییها با وظایف
  - 5- تحلیل اشخاص
  - فصل چهارم- تعیین هدف در برنامه درسی

پس از نیا زسنجی هدفهای برنامه درسی تعیین میشوند.
هدف حد یادگیری است: وقتی برای دوره ابتدایی تحصیلی هدف تعیین می کنیم حد یادگیری دانش آموزان این دوره را مشخص می سازیم.
درتعیین حد یادگیری چند عامل مهم و تاثیر گذارند:

1-ماهیت یادگیرنده از جمله توانایی ذهنی و علایق و تمایلات و نیازهای اووحتی شرایط بومی ومحل زندگی

2-زندگی اجتماعی یعنی تربیت و آماده شدن برای ایفای نقش موثر در جامعه

3-رشته علمی یعنی تربیت علمی به منظور یادگیری معیارها و هنجارهای علمی و به کارگیری آنها در امور زندگی

4-نظام اعتقادی و ارزشی نیز عامل دیگری است که به هدفهای برنامه درسی جهت می دهد.

• سطوح هدفها

1-هدفهای آرمانی که فیلسوفان ونظریه پردازان جامعه آنها را ارائه می دهند.

2-مقاصد آموزشی که در مقایسه با هدفهای آرمانی کلیت کمتری دارند و میان مدت اند.

3-هدفهای جزئی که وظایف مختص فرایند یاد دهی -یادگیری را بیان میکنند.

• منابع مطالعاتی تعیین هدف

1-نظام اعتقادی و ارزشی (که همه منابع دیگرذکرشده ذیل تحت تاثیر آن قرار خواهند گرفت)

2-ماهیت یادگیری

3-ماهیت جامعه

4-ماهیت یاد گیرنده

5-ماهیت دانش

-درطول پنجاه سال گذشته چهار دیدگاه فلسفی بیشترین تاثیر را در برنامه درسی وکار معلم داشته اند:

الف-ماهیت گرایی که بنیان فلسفی آن بر ایدئالیسم و رئالیسم بوده و هدف تعلیم و تربیت آن توسعه رشد عقلانی و تسلط بر مفاهیم و اصول ماده درسی

ب-پایدارگرایی که بنیان فلسفی آن بر واقع گرایی است و هدف تعلیم و تربیت آن پرورش عقل

ج-پیشرفت گرایی که بنیان فلسفی آن بر عمل گرایی وهدف تعلیم و تربیت آن توسعه زندگی اجتماعی دمکراتیک میباشد.

د-بازسازی گرایی که بنیان فلسفی آن بر عمل گرایی و هدف تعلیم و تربیت آن توسعه و بازسازی اجتماعی و تغییر و اصلاح اجتماعی می باشد

-
-
-

• ماهیت یادگیری و نظریه های مهم یادگیری

-از آنجایی که امروزه برنامه ریزان درسی به وسیله رویکردهای متعدد یادگیری هدایت می شوند، براساس نظریه ای که از آن پیروی می کنند همه تصمیم گیریهای خود را با معیارهای همان نظریه جهت می دهند.

-سه خانواده مهم نظریه های یادگیری:

1-نظریه های یادگیری تقویت و شرطی شدن و کسب تجربه(رفتارگرایی یا پیوند گرایی)
2-نظریه های یادگیری میدانی شامل میدان شناختی ، میدان گشتالت ،میدان ادراکی که در همه آنها بدست آوردن یک دید کلی در یادگیری اهمیت دارد و از کل به جز شروع می شود.

3- نظریه های یادگیری اجتماعی که در این دیدگاه یادگیری فرایندی اجتماعی است که از طریق جامعه پذیر شدن انجام می گیرد.جامعه پذیری نیز به وسیله خانواده و همسالان و مدرسه و شغل و مذهب انجام می پذیرد

- دلایل ضرورت و اهمیت اهداف رفتاری:

- 1- جهت گیری کار طراح آموزشی ومعلم
- 2-رهنمودی برای انتخاب موضوع و روش و مواد و رسانه های مناسب
- 3-رهنمودی برای پیشنهاد شیوه های ارزشیابی

ارکان یادگیری:

الف- شناخت و آگاهی   ب- گرایش و علاقه فرد به یادگیری   ج- تجربه عملی و تمرین

-انواع اهداف یادگیری:

الف- اهداف رفتاری ب- اهداف حل مساله ج- اهداف نتایج بیانگر:نتایج در اصل چیزهایی است که شخص پس از نوعی درگیر شدن با فعالیتها با قصد یا بدون قصد به آنها می رسد .

آیزنر معتقد است که نمی توان همه اهداف یادگیری را در اهداف رفتاری خلاصه کرد و باید برای شکوفایی ذهن انسان از اهداف حل مساله و نتایج بیانگر نیز در برنامه ریزی درسی استفاده شود.

چهار دلیل برای لزوم ارتباط بین فعالیتهای یادگیری فرگیران در درون و خارج مدرسه جهت تحقق اهداف یادگیری:

- 1- فرد از همه جا فرا می گیرد 2 - غنای تجربیات موجب تعمیق یادگیری می شود
- 3- دیدن بیش از شنیدن موثر است 4- پژوهشگری شیوه موثر در تحقق هدفهاست

• حیطه های اهداف برنامه درسی

الف- مفاهیم و اطلاعات

ب- مهارتهای شناختی که تمام تواناییهای ذهنی و فکری مورد نظر برنامه ریز را در بر می گیرد.

ج- مهارتهای روانی – حرکتی که آن بخش از انتظارات است که به هماهنگی بین روان و عضو یا اعضای از بدن مربوط میشود.

د- گرایشها و ارزشها که شناختهای گرایشی و ارزشی ،تاثیرات عاطفی و باورها و عقاید مورد انتظار را در بر می گیرد.

-
-
-
-
-
-
-
-
-

• فصل پنجم: انتخاب محتوا و تجربیات یادگیری

تعریف نیکلس از محتوا: در امر تدریس باید چیزی را به کسی یاد داد. این شخص دانش آموز و آن چیز محتواسـت. محتوا را می توان دانش ، مهارتها ، گرایشها و ارزشهایی توصیف کرد که می باید یاد گرفته شود

تعریف کامل تر محتوا: محتوا عبارت است از مجموعه مفاهیم ، مهارتها و گرایشهایی که برنامه ریزان آن را انتخاب و سازمان دهی می کنند و تعامل یاددهی – یادگیری معلم و شاگرد آن را تولید می کند

-ویزگیهای ذاتی محتوا (ماهیت محتوا):

الف-محتوا و ارتباط آن با یک رشته علمی ب- محتوا و انتخاب آن براساس تجربیات و تصورات و ساختار ذهنی بزرگسالان ج-محتوا و ارتباط آن با فرایند و روش مفهوم سازی جهت تحقق یادگیری عمیق تر
-اشکال مختلف ارائه محتوا:

الف-شکل نوشتاری ب-عکسها و تصاویر ج-فعاليتها و تکالیف یادگیری د-فعاليتهای خارج از مدرسه.

• اصول انتخاب محتوا

1-اهمیت : محتوی انتخاب شده باید از اهمیت بالایی برخوردار باشد.و بتواند تواناییها و مهارتها و گرایشهای دانش آموزان را تقویت کند

2-اعتبار علمی محتوا

3-علاقه فرا گیرنده

4-سودمندی محتوا برای زندگی آینده فراگیر

5-قابلیت یادگیری

5-انعطاف پذیری

• اصول انتخاب تجارب یادگیری و فعاليتهای یادگیری

تجارب یادگیری باید به گونه ای انتخاب شود که:

1-دانش آموز برای تمرین رفتارهای مناسب با هدفهای مورد نظر فرصت لازم را داشته باشد.

2-دانش آموز از انجام آنها احساس رضایت کند.

3-با آمادگی دانش آموزان هماهنگ باشد.

4-معلم امکان بهره گیری از تجارب گوناگون را داشته باشد.

5-به هدفهای تربیتی نامطلوب منجر نشوند.

6-ایده ها ، مهارتها و شیوه های درک و تفکر را که برای دانش آموزان و جامعه ارزش تربیتی دارند پرورش دهند.

7-به دانش آموزان اجازه دهند که با جنبه های دیگر برنامه درسی ارتباط حاصل کنند .

8-زمینه و امکان تحقیق را برای فراگیر فراهم سازند و انگیزه و عواطف لازم برای این کار را در او بوجود آورند.

• **فصل ششم-سازماندهی محتوی و تجربیات یادگیری**

الف-سازمان دهی بر اساس رشته های علمی

رایج ترین شیوه سازمان دهی محتواست . دروسی مانند فیزیک، شیمی، ریاضیات و...

ب- روشهای سازمان دهی تلفیقی:

1- موازی سازی رشته ها : در آن دو یا چند رشته با یکدیگر هماهنگ و مرتبط می شوند در این شیوه آنچه در یک رشته یاد گرفته میشود با یادگیری هماهنگ در رشته ی دیگر تقویت میشود.

ادبیات ایران----- تاریخ ایران

این سازماندهی به دو صورت امکان پذیر است :

1-1- محتوای یک درس در خدمت یادگیری بهتر و آسان تر محتوای درس دیگر قرار گیرد.

1-2- محتوای دروس مختلفی که یک محور مشترک دارند در یک سال تحصیلی آموزش داده شود.

2- چند رشته ای: یک موضوع درسی از طریق چند رشته آموزش داده می شود . یک موضوع یا مساله به طور همه جانبه بررسی می شود.

همچنین موضوع یا مساله مورد مطالعه از واقعیتهای زندگی گرفته می شود .
مثلا موضوع آموزش محیط زیست از طریق تربیت بدنی - ریاضیات و علوم انسانی و هنر و زیست و زمین شناسی و تعلیمات اجتماعی و ارتباطات و آموزشهای حرفه ای

3- بین رشته ای : واحدها یا دروس ، با هم ترکیب می شوند و عناوین درسی جدید بوجود می آورند . به عبارت دیگر استقلال رشته ها از بین می رود و برای مطالعه هر موضوع یا مساله ای روشهای مطالعه هر کدام از رشته های علمی به کار گرفته می شوند.
مثلا در موضوع آموزش محیط زیست همه دروس با هم ترکیب و تحت عنوان یک درس و کتاب می شوند

- مراحل سازماندهی بین رشته ای در تالیف کتب درسی :

الف : انتخاب موضوع ب- بررسی و تعیین محورهای قابل مطالعه موضوع ج- تبدیل محورهای مطالعه به مفاهیم و مهارتهای جزئی تر د- مرحله تعیین فعالیتها ه- مرحله تعیین تیم تالیف

- موانع سازماندهی تلفیقی دروس :

1- نگرش متعصبانه و محدود معلمان نسبت به رشته خود 2 - کمبود کارشناس قوی برای تلفیق برنامه ها

3- کمبود وقت معلمان برای طراحی برنامه های تلفیقی

4 - تبدیل شدن مواد آموزشی به مشکل بجای حل مساله 5 - گریزان بودن معلمان از پرداختن به موضوعات مرتبط با بحث روز و همچنین ضعف در مهارتهای تکنولوژی

• روشهای سازماندهی عمودی محتوا

الف- از کل به جزء:

جامع ترین و کلی ترین مفهوم در راس قرار می گیرد و مفاهیم جزئی تر در سطوح پائین تر سلسله مراتب قرار میگیرند .

ب- از جزء به کل :

ابتداء مفاهیم جزئی تر و به تدریج مفاهیم کلی تر که شمول آنها بیشتر است آموزش داده میشود .

ج-مارپیچی:

برخی از مفاهیم وموضوعات اساسی به تدریج در برنامه درسی عرضه میشوند بدون اینکه همه زمینه های یادگیری بطور کامل ومنظم تکرار شوند.

د-از اطلاعات تا تعمیم (تفکر استقرایی):

محتوای از قبل تهیه شده ای برای آموزش عرضه نمی شود بلکه معلم فعالیتهایی برای فراگیران تعیین میکند تا آنها با انجام دادن این فعالیتهای به آگاهیهای مورد نظر دست یابند .

ه-توسعه تدریجی مفاهیم :

چند مفهوم اساسی تعیین وبه تدریج در محیط های مختلف از نزدیکترین تا دورترین محیط مطرح میشوند.

• مراحل 9 گانه سازماندهی تجربیات یادگیری در روش تفکر استقرایی

- مرحله اول:طرح مساله و گردآوری اطلاعات در مورد آن
- مرحله دوم:گروه بندی مطالب براساس وجوه مشترک
- مرحله سوم:تعیین عنوان مناسب برای هریک از گروهها
- مرحله چهارم:بررسی عمیق تر مساله برای تعیین جنبه های اساسی آن
- مرحله پنجم:کشف روابط
- مرحله ششم: استنباط
- مرحله هفتم:پیشگویی نتایج و توضیح پدیده های نا آشنا
- مرحله هشتم:ارائه دلایل لازم برای توضیح در خصوص پدیده نا آشنا
- مرحله نهم:ذکر شواهدی برای تصدیق پیشگویی

•
•

• فصل هفتم –انتخاب روشهای تدریس

اصول انتخاب روشهای تدریس:

- الف- تناسب باهدف   ب-تناسب بامحتوا   ج-تناسب با اصول یادگیری
- د-تناسب با محدودیتها وتواناییها   ه-تناسب با نظام ارزشی
- و-تناسب با علایق دانش آموز   ز-تناسب با زمان آموزش
- ح-فعال سازی یادگیرنده   ط-تلفیق آموزش وپرورش
- ی-بسیج همه قوای درون   ک-فرصتهای متنوع یادگیری
- ل-توازن ابعاد یادگیری   م-انعطاف در شرایط مختلف
- ن-ترکیب روشها

• الگوهای تدریس

الف-الگوی پیش سازمان دهنده :

سازمان دهنده مطلبی متمایز وکلی تر از مطالب خود درس است وذهن فراگیر را برای جذب مطلب جدید آماده میکند بنابراین پیش سازماندهنده باید انتزاعی تر و وسیع تر از یادگیری جدید باشد .

در هر محتوی آموزشی که مفاهیم و نظریات اساسی یک زمینه ارائه می شوند و مطالب از سیری منطقی برخوردارند از الگوی تدریس پیش سازمان دهنده استفاده می شود.

مراحل تدریس:
ارائه پیش سازمان دهنده
ارائه مطلب اصلی
تحکیم سازمان شناخت

ب-الگوی کسب مفهوم :

کسب مفهوم عبارت است از جستجو و فهرست خواصی که از آن برای تمیز مثال ها از غیر مثال ها ی طبقات استفاده میشود . این الگو از دانش آموز می خواهد مثال هایی از یک مفهوم را که دارای خواص آن مفهوم اند با مثال هایی که فاقد آن خواص اند مقایسه کند و به یک مفهوم برسد .
الگوی کسب مفهوم برای کودکان در هر سنی و در هر سطحی به کار می رود

مراحل تدریس:
تعیین هدفهای آموزشی
تعیین صفات بارز مفهوم
توصیف بعضی کلمات و عبارات پیش نیاز مفهوم
در اختیار دانش آموز قرار دادن مصداقهای مثبت و منفی
تحکیم شناخت مفهوم با فعالیت بیشتر یادگیرنده.

•

• چند مفهوم با اهمیت در الگوی کسب مفهوم

- مثال و غیر مثال: مثال در یک مفهوم نمونه عینی است که صفات آن مفهوم را داراست. مثلا مفهوم جزیره دارای دو صفت است خشکی بودن و از هر چهار طرف آب بودن غیرمثال در مثال قرار دارد و به نمونه ای گفته می شود. که صفات آن مفهوم را ندارد. مثلا خشکی که سه طرف آن آب است و به آن شبه جزیره می گویند.
- صفات آشکار و پنهان: در هر مفهوم بعضی از صفات آشکار و برخی پنهان هستند مثلا در مفهوم خانواده وجود یک مرد و زن صفت آشکار است ولی کارکرد و روابط اعضای خانواده از جمله صفات پنهان است.

- مفاهیم پیوسته: بعضی از مفاهیم که با حضور یک یا چند صفت تعریف می شوند مفاهیم پیوسته نامیده می شوند.
- مفاهیم ناپیوسته: به برخی از مفاهیم که با حضور برخی از خواص و در غیاب خواص دیگر تعریف می شوند مفاهیم ناپیوسته می گویند. مثلاً گازهای بی اثر که خواص همه گازها را دارند ولی فاقد توان ترکیب با سایر عناصرند یا مردان مجرد که تمام خواص مردان را دارد لیکن با صفت نداشتن همسر مشخص می شود
- مفاهیم وابسته: برخی از مفاهیم با یک یا چند نمونه دیگر در ارتباط بوده و به آنها وابسته هستند مثلاً انگل دارای یک میزبان هست و وجود آن به وجود میزبان وابسته هست یا مثلاً هر مدیری بدون وجود سازمان معنی نمی دهد.

ج- الگوی کاوشگری :

این الگو برای ایجاد و تقویت تفکر علمی در فراگیران بوجود آمده است. آموزش کاوشگری با معرفی یک حادثه شگفت انگیز به شاگردان شروع می شود. و با رعایت مراحل تحقیق ، روحیه و توانایی پژوهش را در فراگیران تقویت می کند.

مراحل تدریس :

مواجهه با مساله

گرد آوری داده ها : شناخت رویداد

گرد آوری داده ها : آزمایشگری ، سازماندهی به توضیح یا ضابطه

تحلیل راهبرد کاوشگری و توسعه موثر ترین آنها.

- پیش فرضهای استفاده از الگوی کاوشگری:
- 1-شاگردان وقتی با مساله شگفت آوری مواجه شوند به کاوشگری می پردازند
- 2-دانش آموزان می توانند از راهبردهای تفکرخود آگاه شوند و تحلیل آنها را یاد بگیرند.
- 3-راهبردهای جدید را می توان مستقیماً یاد داد و به راهبردهای موجود دانش آموزان افزود.
- 4-کاوشگری مبتنی بر مساعدت گروهی به رشد تفکر و شناخت دانش آموزان کمک می کند.
- ضوابطی که معلم در اجرای الگو باید رعایت کند

- 1- هر چیزی که اسرار آمیز، غیر منتظره یا ناشناخته باشد برای دانش آموزان برانگیزاننده است
- 2- سوالات طرح شده دانش آموزان جهت یافتن پاسخ مساله از معلم باید به گونه ای باشد که معلم با عبارت بلی یا خیر به آنها پاسخ دهد.
- 3- دانش آموزان پس از گردآوری اطلاعات در خصوص مساله به مرحله تدوین فرضیه هدایت شوند.
- 4- دانش آموزان باید نسبت به هویت مساله از طریق جمع آوری اطلاعات قبل از بیان فرضیه شناخت کافی پیدا کنند

د- روش تدریس سخنرانی یا تدریس توضیحی:

- این روش قدیمی ترین روشی است که در آموزش افراد و گروههای مختلف مورد استفاده قرار می گرفته است. در این روش اطلاعات مستقیماً و با استفاده از مواد آموزشی چاپ شده به دانش آموزان منتقل می شود.
- مزایای روش سخنرانی: الف- مقرون به صرفه بودن ب- انعطاف پذیری
- معایب روش سخنرانی: 1- عدم امکان فعالیت فراگیر 2- خستگی فراگیران 3- فعالیت صرف معلم 4- وسایل مورد نیاز معلم شامل تخته سیاه و طلق شفاف و ....

• یادگیری معنی دار آزوبل

- فراگیر در هر موقعیت تدریس با یک ساخت شناختی در کلاس حضور می یابد بنابراین مطلب جدیدی که تدریس می شود زمانی یاد گرفته می شود که در این ساخت جای منطقی خود را پیدا کند.
- - اگر فراگیر با زمینه صحیحی آغاز کند و اگر مطالب سازمان یافته باشند آنگاه یادگیری معنی دار می تواند به وجود آید.
- به عقیده آزوبل معنی دار یا بی معنی بودن مطالب، بیشتر به فراگیر مطلب ارتباط دارد تا روش عرضه آن مطلب.
- - اگر مفاهیم قبلی ذهن را به سلسله زنجیری تشبیه کنیم مطلب جدید باید همانند حلقه های زنجیر در حلقه های قبلی قفل شود و متصل شود.

• چهار حالت در خصوص ارتباط طرح برنامه درسی با طرح قبل از اجرای آموزش معلم

- حالت اول: معلم استقلال و اختیاری ندارد و بطور کامل از تصمیمات اتخاذ شده پیروی می کند و تدریس معلمان در سراسر کشور هماهنگ شده و یکنواخت است
- حالت دوم: برنامه ریزان درسی در خصوص اجرای برنامه درسی تصمیمات کلی را گرفته لیکن اجرای طرح آموزشی و هماهنگ کردن آن با نیازهای دانش آموزان را بر عهده معلم می گذارند
- حالت سوم: بیش از حد معمول تعلیم و تربیت باز گذاشته می شود و معلمان تنهت صحنه گردانان برنامه درسی و تدریس می شوند و برنامه درسی دچار هرج و مرج می شود.

- حالت چهارم : هیچ ارتباطی بین طراحی آموزشی معلم و طراحی برنامه درسی وجود نداشته و معلم بدون توجه به تصمیم گیری طراحان و برنامه ریزان به تدریس اقدام می کند.

- در انتخاب و پیشنهاد روش های تدریس مناسب رعایت مراحل

ذیل الزامی می باشد:

الف-نگاه تحلیلی به هدفها

ب- تفکر در محتوا

ج-تعیین فعالیتهای اساسی یادگیری

د-تعیین فعالیتهای معلم

ه-تفکر در انواع روشها و انتخاب مناسب ترین آنها

- فصل هشتم - طراحی و تولید کتاب درسی

هر کتاب درسی سه قسمت مقدماتی، پیکره و پایانی را شامل می شود .

بخش مقدماتی:

مقدمات کتاب :

بیان اهمیت کتاب و احیاناً مهم ترین قلمرو ها یا اندیشه های کلی مطرح شده در آن و همچنین نقش یادگیری آنها در زندگی روز مره و آینده برای فرد ، جامعه و کشور. بیان مقاصد و هدفهای کلی . معرفی بخشها و مضمونهای کلی . فهرست تفصیلی محتوا و گاهی فهرستهای اختصاصی. معرفی برخی مهارتهای شناختی و اهمیت آنها در زندگی و نیز بیان اهمیت پیوستها و ذکر منابع یادگیری .

مقدمات بخش ها و فصل ها :

این قسمت نیز کم و بیش شامل ارائه نوعی فهرست ، موقعیت مباحث و اهمیت آنها و همچنین برخی گفته ها ، تصاویر و شکل های پرانگیزاننده است .

مقدمات بندها:

بند ها در حقیقت تشکیل دهنده پیکره اصلی کتاب درسی اند و اغلب با دو قلمرو مهم انگیزش و هدفهای عملکردی آغاز می شوند . گفتنی است که گاهی نیز فهرستی از واژه های جدید را در ابتدای بند ذکر می کنند.

بخش پیکره یا متن:

پیکره شامل بخش اعظم تجربه ها و فرصتهای یادگیری است که مولف آنها را برای انتقال دادن یا پروراندن مفاهیم ، نگرشها و مهارتها طراحی می کند از جمله :

بیان حقایق ، رسیدن به مفاهیم و اصول، مطرح کردن انواع پرسشهای تکوینی، تشخیصی و عمق دهنده به یادگیری ، فعالیتهای شناختی و عملی، در هم تنیدن موضوع درسی با سایر موضوعات ، ذکر

داستانها ، وقایع و مصداقها در زندگی گذشته و حال، معرفی مشاغل و ایجاد علاقه و انگیزه برای پیگیری و شناخت آنها ، مطرح کردن تکالیف و موضوعات در حاشیه کتاب بمنظور پاسخگویی به برخی تفاوت‌های فردی .

بنابراین برنامه ریزان و مولفان کتابهای درسی در تنظیم پیکره دو کار مهم را انجام می دهند: انتخاب محتوا

بخش پایانی:

قسمت پایانی کتاب ، اضافه بر مآخذ و منابع و انواع پیوستها ، میتواند شامل آدرس و مشخصات شرکتها و نهادهایی باشد که با وسایل ، نرم افزارها و سخت افزارهای مربوط به محتوای کتاب و بخشهای سازماندهی آن سروکار دارند.

• کتاب راهنمای معلم و کتاب کار دانش آموز

-از جمله اقداماتی که برای آماده سازی معلم برای اجرای برنامه درسی ضروری است تهیه کتاب راهنمای معلم است.

ویژگیهایی که در طراحی و تالیف کتاب راهنمای معلم باید رعایت

شود عبارتند از: الف-ماهیت و ویژگیهای کتاب درسی ب-روشهای تدریس متناسب با برنامه درسی ج-وسایل و ابزارهای آموزشی قابل دسترس و مناسب د-ارائه دانش و اطلاعات اضافی در خصوص برنامه درسی مورد نظر به معلم ه-معرفی نظام ارزشیابی پیشرفت یادگیری بصورت کاربردی و- معرفی نهادها و سازمانهای متولی برنامه درسی -در تهیه کتاب کار دانش آموز نیز ویژگیهای ذیل باید رعایت شود:

- 1-جذابیت و زیبایی 2-تناسب تمرینها با سن یادگیران 3-تاثیر تمرینها در تقویت یادگیری
- 4-توانایی فراگیران در انجام دادن تمرینها 5 -تنوع تمرینها با توجه به ابعاد مختلف یادگیری

-
-
-
-
-
-
-

• فصل نهم –ارزشیابی برنامه درسی

ارزشیابی برنامه درسی فرایندی است مداوم و نظام یافته که در قالب سه نوع ارزشیابی در مراحل طراحی ، تدوین و اجرای برنامه درسی انجام می گیرد . این سه نوع ارزشیابی با توجه به اهداف و زمان بکارگیری عبارتند از :

ارزشیابی تشخیصی (اولیه):

این نوع ارزشیابی در مرحله تعیین هدفهای برنامه ، استانداردهای آموزشی، محتوا، موادآموزشی و روشهای تدریس مورد استفاده قرار میگیرد و به برنامه ریزان درسی کمک میکند از طریق زمینه یابی ، نظر سنجی و مطالعات پیگیر اطلاعات مورد نیاز خود را در این زمینه ها

ارزشیابی تکوینی (مرحله ای) :

از مراحل شکل گیری برنامه درسی تا اجرای سراسری آن در نظام آموزش و پرورش، شورای برنامه ریزی درسی باید قسمت‌های تهیه شده را بطور آزمایشی بررسی و ارزشیابی کند و بر اساس اطلاعات حاصل از این ارزشیابی به اصلاح برنامه یا انتخاب جایگزین برای آن اقدام کند و به انتخابی مناسب اقدام کنند. سه مرحله این نوع ارزشیابی عبارتند از: 1- ارزشیابی نمونه 2- ارزشیابی اولیه 3- اجرای آزمایشی برنامه درسی

ارزشیابی مجموعی (پایانی) :

در این نوع ارزشیابی آموزش و پرورش و سفارش دهندگان برنامه درسی پس از توزیع سراسری برنامه میتوانند شیوه ی اجرای برنامه، مسائل و مشکلاتی که بر مرور در برنامه ظاهر میشوند و بویژه تاثیر برنامه را در تشکیلات و سازمان تعلیم و تربیت مدیران، دانش آموزان و حتی والدین ارزشیابی کنند. این ارزشیابی بهتر است بوسیله ی ارزشیابانی بیطرف که عملاً در تهیه و تدارک برنامه نقش چندانی نداشته اند انجام شود.

بنابراین ارزشیابی پایانی فرایندی است که مجموع عناصر برنامه درسی را در عرصه ی عمل و اجرا ارزشیابی میکند و با نتایج بدست آمده چه بسا موجب حفظ، اصلاح یا کنار گذاشتن برنامه درسی شود.

• مراحل به هم پیوسته ارزشیابی اهداف برنامه درسی:(در هریک از ارزشیابیهای سه گانه)

- 1-تعیین اهداف کلی و ویژه
- 2-تعریف متغیرها و موارد ارزشیابی
- 3-انتخاب معیارها یا استانداردهای مناسب برای ارزشیابی
- 4-انتخاب روشها و ابزارهای جمع اوری اطلاعات
- 5-تفسیر ، تحلیل و قضاوت درمورد داده ها
- 6-تصمیم گیری و بازخورد

•

• سه گام در ارزشیابی تکوینی از برنامه درسی

- 1- ارزشیابی نمونه
- 2- ارزشیابی اولیه
- 3- اجرای آزمایشی برنامه

• ارزشیابی مجموعی یا پایانی برنامه درسی:

- فرایندی است که مجموع عناصر برنامه درسی را در عرصه عمل و اجرا ارزشیابی می کند و با نتایج بدست آمده موجب حفظ یا اصلاح یا کنار گذاشتن برنامه درسی می شود

• فصل دهم – اجرای برنامه درسی

غالباً اجرای برنامه درسی از تهیه و تدوین آن مشکلتر است.
شیوه های اجرای برنامه درسی:

1- یکباره:

چنانچه تغییر و اصلاح برنامه درسی ساده باشد و بخش کوچکی از آن را شامل شود میتوان آن را یکباره اجرا کرد.

2- تدریجی:

اصلاحات و تغییرات به قسمت های کوچکتر تقسیم میشود و هر قسمت به دنبال قسمت دیگر اجرا میشود

3- موازی:

در این روش بخشهایی که معلمان مجرب دارند زیر پوشش نظام جدید برنامه درسی قرار میگیرند و بخش های دیگر با برنامه درسی قبلی به فعالیت خود ادامه میدهند بنابراین امکان مقایسه دو برنامه فراهم میشود.

شرایط اجرای برنامه درسی:

1- ایجاد شبکه های انتقال و توزیع برنامه 2- آموزش ضمن خدمت معلمان 3- تربیت معلم برای برنامه درسی

4- توجیه مسئولان 5- شکل و محتوای امتحانات

سایر عوامل موثر در اجرای برنامه درسی:

1- یادگیرندگان 2- والدین 3- سازمانها و موسسات 4- متخصصان و منتقدان تعلیم و تربیت

5- حوزه های سیاست گذاری و خط مشی سازی

در مجموع باید گفت که هماهنگ سازی عوامل اجرایی با برنامه درسی یکی از ضرورت های تحقق اهداف یادگیری است زیرا هر یک از برنامه های درسی در مجموعه ای از امکانات و محدودیت ها اجرا میشود.

پایان